

Doras hjelpere og dramaet dem imellom:

En kontekstuell analyse av Felix Deutschs «A footnote to Freud's 'Fragment of an analysis of a case of hysteria'» (1957)

Hvordan gikk et egentlig med Dora, et av Freuds mest berømte kasus? Beskrivelsen av hennes voksne liv og helse kan ha startet med en bitter konflikt mellom Felix Deutsch og Sigmund Freud.

TEKST

Kim Larsen

Kim Karlsen

PUBLISERT 5. februar 2011

ABSTRACT:

Dora's helpers and the drama between them. A contextual analysis of Felix Deutsch's «A footnote to Freud's 'Fragment of an analysis of a case of hysteria'» (1957)

The article presents the known facts about Dora's life after her brief psychoanalysis with Freud, resulting in the famous case history «Fragment of an analysis of a case of hysteria» (1905). Freud's onetime doctor and pupil Felix Deutsch's (1957) article about Dora's consultations with him in the late fall of 1922 is analyzed in light of Deutsch's interpersonal and professional context. At about the same time as he penned his paper on Dora, Deutsch (1956) also wrote an article about his discovery of Freud's cancer of the jaw in the spring of 1923. The many grave factual errors of Deutsch's article as well as its rhetorical style are analyzed. It is hypothesized that Deutsch's role as Freud's doctor, and the unfortunate events related to his discovery of Freud's cancer, made Deutsch «bend over backwards» to make his clinical impressions and interpretations of Dora tally exactly with Freud's. Deutsch's motive to be a «good pupil» seems to go into overdrive in his character assassination of Dora and his descriptions of alleged events in Dora's life at the conclusion of his article. It is thus unfortunate that many scholars have used Deutsch's highly lopsided account as a testimony to the facts of Dora's later life and illness.

Keywords: Dora, Felix Deutsch, history of psychoanalysis, Sigmund Freud.

KONTAKT: Dora og broren Otto Bauer ca. 1892. Bildet formidler godt nærheten som karakteriserte forholdet mellom de to søsknene livet ut.

Kilde: Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, Wien.

Takk til Dr. Kurt Robert Eissler (New York) (1908–1999) for korrespondanse i perioden 1992–1999. For førsteforfatter representerer Eissler et ideal av bredspektret vitenskapelig og kulturell dannelse som er i ferd med å forsvinne i ensidig scientistisk myopi. Takk også til psykologspesialist Torkil Berge ved Vinderen psykiatriske klinikk, stipendiat Kaja Schjerven Mollerin ved Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, Universitetet i Oslo, og professor Karl Halvor Teigen ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Fagmiljøene ved Freud-sentrene i Bergasse 19 i Wien og i 20 Maresfield Gardens i London har som alltid vært hjelpsomme.

I oktober 1900 ble den 18 år gamle Ida Bauer brakt til Freud av sin far, etter at foreldrene hadde funnet et selvmordsbrev fra henne. Før den tid hadde Ida lenge vært plaget av et konglomerat av symptomer slik som åndenød, nervøs hoste, periodisk mutisme, migrene, depresjon og hysteri. Farens bestilling til Freud var klar: «Vær så snill å bringe henne til fornuft» (Freud, 1905, s. 57).

«Felix Deutsch var Freuds
huslege som i 1923 unnlot å
opplyse sin pasient om at han
hadde ondartet kreft»

Dette var utgangspunktet for den korte analysen høsten 1900, som Freud fem år senere publiserte som kasusfortellingen om Dora: «A fragment of an analysis of hysteria». Kasuistikken er et av Freuds mest berømte og er gjennom årene blitt inngående studert, diskutert og kritisert. Flere har blant annet belyst hvordan Freuds beskrivelser, forståelser og intervensjoner i Dora-kasuset bærer sterkt preg av den teoretiske og historiske rammen han befant seg i under konsultasjonene – i spennet mellom traumeteori og driftsteori (for eksempel Krohn & Krohn, 1982, Meissner, 1984/85, Weissberg, 2005).

Langt mindre debattert er derimot Felix Deutschs senere bidrag til forståelsen av Doras liv og helse. Deutsch, kjent som Freuds huslege og mannen som i 1923 unnlot å opplyse Freud om sitt funn av ondartet kreft hos sistnevnte, publiserte i 1957 en fotnote til Freuds kasusstudie (Deutsch, 1957). Denne baserer seg på konsultasjoner med Dora våren 1922 og har blitt stående i historien som et vitnesbyrd om Doras liv og helse i voksen alder. Dette til tross for at teksten preges av flere konkrete feilopplysninger, og av en retorikk og forståelse oppsiktsvekkende lik Freuds.

I denne artikkelen fremfører vi en kritisk analyse av Felix Deutschs tekst med oppmerksomhet omkring hans omgang med fakta, samt fenomener som selektiv rapportering og «narrativ polering» i det kliniske materialet (Spence, 1982, 1983, 1987). Vi vil presentere historisk materiale som er blitt kjent etter at Freud skrev sin kasushistorie som belyser forhold omkring Dora, Freud og Felix Deutsch, og som utvider forståelsen for den kontekstuelle rammen rundt Deutschs møter med Dora. Vi vil argumentere for at den relasjonelle spenningen mellom Deutsch og Freud har påvirket Deutschs skildring av sine møter med Dora slik at hun fremstår som en vulgær og amplifisert versjon av den karakteren Freud beskrev.

Dora og Freud

Hannah Decker har i boken «Freud, Dora and Vienna 1900» (1991) gitt en glimrende kontekstualisering av Dora, både i forhold til hennes familiemiljø, den omliggende sosiokulturelle kontekst, og hennes betydning for Freud. Vi vil her kun gi en rudimentær fremstilling av Dora og Freud.

Familien

Doras familie kan stå som et konkret eksempel på typiske fin-de-siecle wienske trekk. En tilsynelatende lystig overflate med underliggende seksuelle grenseoverskridelser som benektes. Familien er fokusert rundt sykdommer og deres behandling. Faren, Philip Bauer, har både syfilis og tuberkulose. Familien bor derfor i sanatoriebyen Merano fra Dora er seks til hun er 17 år. Moren Käthe Gerber Bauer er også vedvarende sykkelig. Hun beskrives som tvangsmessig opptatt av renslighet og av å holde huset i orden. Hennes regime krever at noen av rommene holdes lukket av hensyn til rensligheten. Kun hun har nøkkelen. Under «storrengjøring» må resten av familien holde seg borte. Foreldrene har et vennepar, Hans og Pepita Zellenka, av Freud kalt K. Fru K er Philip Bauers elskerinne. Herr K gjør gjentatte ganger seksuelle tilnærmelser til

Dora, første gang når hun er bare 14 år. Alt dette benektes i familien. Doras bror Otto beskrives av Freud som en diplomat i familien^[1]. Han skydde uenighetene, men støttet angivelig sin mor hvis han måtte velge. I analysen omtaler Dora de samme forsonende egenskapene hos broren. Egenskaper som står i kontrast til hennes egen uforsonlighet med farens utroskap: «Jeg vet at min bror sier at vi barn ikke har noen rett til å kritisere en slik atferd fra vår far. Han sier at vi ikke burde plage oss selv med dette, at vi kanskje til og med burde glede oss over at han har funnet en kvinne han kan elske, siden mor forstår ham så dårlig. Jeg kan se dette og skulle likt å tenke det samme som min bror. Men jeg kan ikke tilgi ham for det» (s. 54).

Analysen

Freuds fremstilling domineres av to av Doras drømmer og tolkningen av dem. Kasushistorien hadde opprinnelig tittelen «Dreams and hysteria» og var tenkt som en oppfølger til «Interpretation of dreams» (1900). Et karakteristisk trekk ved analysen er at Dora nærmest bombarderes med seksuelle tolkninger. Freud tror på Doras fremstilling av Herr Ks seksuelle tilnærmelser, men mener at Dora burde følt seksuell opphisselse under Herr Ks tilnærmelser, i stedet for aggressivt å avvise disse.

FORBAUSET TERAPEUT: Sigmund Freud på den tiden han behandlet Dora. Analysen ble brått avsluttet av Dora etter tre måneder, til Freuds forbauselse og skuffelse.

Freuds intervensjoner må forstås i den historiske og teoretiske konteksten han befant seg i. Som moderne lesere er det likevel vanskelig å komme utenom Eriksons (1962) retoriske undring: «Jeg lurere på hvor mange av oss som kan følge Freud i dag uten å

protestere mot hans påstand om at en sunn pike på 14, under slike forutsetninger, ville funnet Herr Ks tilnærmelser 'verken taktløse eller krenkende?'» (s. 456).

Analysen varer fra oktober til 31. desember 1900, da Dora velger å avbryte behandlingen. Bruddet vekker forbauselse og skuffelse hos Freud. Han hadde opparbeidet håp om en vellykket avslutning, og han forstår hennes valg som en «umiskjennelig hevnaakt» (Freud 1905, s. 250). Da Dora i 1902 søker hjelp hos Freud på nytt, er det Freud som setter seg på bakbena: «Ett blikk på hennes ansikt var imidlertid nok til å røpe uærligheten i hennes forespørsel. Jeg vet ikke hvilken hjelp hun ønsket fra meg. Men jeg lovet å tilgi henne for å ha frarøvet meg tilfredsstillelsen ved å kurere hennes problemer» (1905, s. 163–164).

«Spenningen mellom Deutsch og Freud påvirket Deutschs skildring av sine møter med Dora slik at hun fremstår som en vulgær versjon av den karakteren Freud beskrev»

I psykoanalysens historie er kasushistorien om Dora berømt fordi det er her Freud oppdager overføringen (Muslin & Gill, 1978). Det å presentere tolkninger basert på overføringen ble i ettertid et slags sine qua non i psykoanalysen (Gullestad & Killingmo, 2005; Eissler, 1953,1958). Det er imidlertid få eksempler på bruk av overføringstolkninger i selve analysen med Dora. Først i postskriftet forfattet fem år senere fremhever Freud betydningen av overføringen, som han selv mener å ha undervurdert i sine tidligere publikasjoner, så vel som i denne (Makari, 1998).

Freuds evaluering og kasusets historiske plassering

Freud er svært fornøyd med utviklingen tidlig i terapien. 14. oktober 1900 skriver han til Wilhelm Fliess at «det har vært en engasjerende tid, og jeg har en ny pasient, en 18 år gammel pike; kasuset har lagt seg smidig til min samling av oppklarte gåter» (Freud, 1985, s. 427).

Freud skriver ned kasushistorien umiddelbart etter at terapien er avsluttet, i løpet av de tre første ukene av januar 1901, samtidig som han er i ferd med å avslutte sin bok om psykopatologi i hverdagslivet (1901). Han skriver til Fliess 25. januar 1901 at han er ferdig, og at kasushistorien er det mest «delikate jeg så langt har forfattet, og vil vekke enda mer sjokkerte reaksjoner enn vanlig» (Freud, 1985, s. 433). 9. juni skriver han at kasushistorien er sendt til forlaget, og at den vil «nå ut til et forbløffet publikum i løpet av høsten» (Freud 1984, s. 422). Freud ombestemte seg imidlertid, og først i 1905 ble kasushistorien publisert i Monatschrift für Psychiatrie und Neurologie.

Flere har kommentert på at Dora historisk ligger i det teoretiske skiftet mellom traumeteori og ødipuskompleks (for eksempel Blass, 1992). I et brev til Willelm Fliess

beskriver Freud også selv kasushistorien som en videreføring av boken om drømmetydning: «Det er et fragment av en analyse av en hysterikasus, der forklaringene kretser rundt to drømmer; altså er det egentlig en fortsettelse av drømmeboken» (Freud, 1985, s. 433). Freud kan altså ha vært opptatt av å bruke Dora-analysen til å bevise drømmetolkningens kliniske nytte (Krohn & Krohn, 1982) og til å bevise sine hypoteser (Meissner, 1984/85, Weissberg, 2005). Dette kan være en årsak til at han i denne kasusbeskrivelsen fremstår som uvanlig absolutistisk, steil og dogmatisk sammenliknet med sitt øvrige forfatterskap, noe mange har kommentert på (Jones, 1961; Malcolm, 1987; Spiegel, 1977).

FIKK AVSKJED: Freuds huslege Felix Deutsch, som fikk sparken i 1923 fordi han unnlot å fortelle at han hadde avdekket ondartet kjevekraft hos Freud. Hendelsen ble en belastning for Deutsch og hans kone, Helene, i det psykoanalytiske miljøet. Foto: Helene Deutsch.

I tillegg til psykoanalytiske refortolkninger har Dora-kasuset også gitt opphav til en rekke litteraturkritiske og feministiske studier. Kanskje ikke så rart siden Freud allerede i «Studies on Hysteria» (1895) hadde ytret bekymring over at hans kasushistorier lett kunne likne mer på skjønnlitteratur enn vitenskap. I tråd med dette observerte Phillip Rieff i 1963 at Dora-kasuset liknet på modernistisk litteratur (Rieff nevner James Joyce og Virginia Woolf) med sin nonlineære og multikausale fortellerteknikk. Denne innfallsvinkelen skjøt videre fart med Steven Marcus' (1974) innflytelsesrike essay om Freud og Dora, hvor han sammenlikner kasushistorien med «the modern experimental novel» (s. 64) og påpeker slektskapet mellom Freuds tekst og Ibsens skuespill (s. 66).

Bernheimer og Kahane har samlet artikler innenfor den litteraturkritiske og feministiske kritikken av Freud i boken «In Dora's case. Freud- hysteria-feminism» (1985;1990). Malcolms (1987) beskrivelse tjener her som en oppsummering: «Dora-

kasuset – der Freud ennå ikke har landet på sin endelige versjon av den psykoanalytiske kasushistorien, og skildrer pasienten som en karakter fra en 1800-talls roman, og som bærer av en slags opererbar kreft – leses som en gjengivelse av en kirurgisk operasjon utført på en fullt våken pasient. Det er smerte, og det er skrekk. Enhver leser av ‘Fragment of an analysis’ sitter igjen med følelsen av at noe fælt har blitt gjort mot jenta» (s. 318–319).

«Dora etter Dora», Ida Bauer (1882-1945)

Appignanesi og Forrester (1992) har fulgt historien om Ida Bauer videre. Cirka ett og ett halvt år etter at Dora søkte å gjenoppta analysen, gifter hun seg i desember 1903 med Ernst Adler, en ti år eldre ingeniør og komponist. Hennes foreldre er innledningsvis skeptiske til giftermålet, men Philip Bauer ansetter likevel svigersønnen i sin tekstilindustri. Ved en anledning leier han også et symfoniorkester slik at svigersønnen skal få høre sin musikk oppført. Doras eneste sønn, Kurt Herbert, blir født i april 1905. Käthe Bauer dør av tykktarmskreft i 1912, og Philip Bauer av tuberkulose året etter.

I 1915 blir Doras mann utkalt i første verdenskrig. Ved fronten pådrar han seg en alvorlig hodeskade som medfører problemer med hukommelsen. Han får også en skade i det indre øret som påvirker balanseevnen. Han dør av en hjertelidelse i 1932.

Doras sønn Kurt blir i motsetning til sin far – som aldri riktig lyktes i sin komponistkarriere – en suksessrik utøvende musiker. Han arbeider først med Max Reinhardt på midten av 1920-tallet og deretter på Wiens folkeopera. Senere er han sammen med Solti og Leidensdorf assistent for den legendariske dirigenten Arturo Toscanini (1867–1957) under festspillene i Salzburg. Her jobber han pussig nok også med Herbert Graf (1903–1973), bedre kjent som «lille Hans» (Freud, 1909)^[2]. Han fortsetter så sin musikergjerning i Salzburg Mozarteum.

I 1937 gifter Kurt seg og flytter til Tsjekkoslovakia. Året etter flytter han til Chicago, hvor han gifter seg på nytt og blir amerikansk statsborger. Han blir i 1943 ansatt ved San Francisco City Opera, hvor han gjør en lysende karriere, først som «chorus master», deretter som kunstnerisk leder, og til slutt som «general director».

Ved tyskernes okkupasjon av Østerrike i 1938 befinner Ida Bauer seg i Wien uten nær familie. Hun klarer imidlertid med hjelp fra sin sønn å flykte til Paris og deretter til New York, hvor hun slår seg ned. Ida Bauer dør av tykktarmskreft ved Mount Sinai Hospital i New York i 1945.

Felix Deuschs inntreden

I en fotnote til forordet («prefatory remarks») i Dora-kasuset, som ble lagt til i 1923, skriver Freud om Ida Bauers utvikling etter analysen: «Jeg hadde ikke vært i kontakt med henne på lenge, men for kort tid siden fikk jeg vite at hun hadde blitt syk av andre årsaker, og at hun hadde betrodd til sin lege at hun hadde vært i analyse hos meg som pike. Denne avsløringen gjorde det enkelt for min velinformerte kollega å gjenkjenne

henne som 'Dora' fra 1899» (s. 43). Denne legen var ingen ringere enn Felix Deutsch (1884–1964).

Deutsch var forhenværende huslege for Freud, og den som i april 1923 oppdaget ondartet kreft i Freuds kjeve. Deutsch valgte imidlertid å holde den alvorlige diagnosen skjult for Freud. Han ville skåne sin kollega, som på den tiden var utsatt for voldsomme belastninger, ikke minst knyttet til det smertefulle tapet av yndlingsbarnebarnet Henerle (Heinz Rudolf 1919–1923), som døde av tuberkulose. I tillegg hadde Freud bedt Deutsch om å hjelp til å «forsvinne fra jorden med verdighet», dersom kreften skulle vise seg å være uutholdelig (Gay 1988, s. 421). Dette gjør Deutsch bekymret for at visshet om kreftens dødelige potensial kunne drive Freud til selvmord.

«Kasushistorien om Dora er berømt fordi det er her Freud oppdager overføringen. Det å presentere tolkninger basert på overføringen ble et slags sine qua non i psykoanalysen»

Men Freud blir rasende da han høsten 1923 oppdager at Deutsch har ført ham bak lyset. Han avskjediger Deutsch som sin huslege og erstatter ham med Max Schur (1897–1968). Dermed er det Max Schur som inngår en medisinsk kontrakt med Freud og som i henhold til denne gir Freud en dødelig dose morfin i 1939. Schur skriver siden en biografi om Freud med den talende tittelen «Freud: Living and dying» (1972).

Deutsch og Freud gjenopptar sitt vennskap. Men underslaget av Freuds kreftdiagnose, og det påfølgende bruddet dem imellom, forblir en plett på Deutschs omdømme (se Roazen, 1992). Blant annet fører det til komplikasjoner i forholdet til hans kone Helene Deutsch, en pioner i psykoanalysen, mest kjent for et tobindsverk om kvinners psykologi (1944–1945).

En fotnote til Freuds kasus

Høsten 1922 leder tilfeldighetene Felix Deutsch til to sykebesøk hos Ida Bauer. Bauer var sengeliggende med alvorlige symptomer på Ménières sykdom: tinnitus, nedsatt hørsel i høyre øre, svimmelhet og søvnløshet grunnet vedvarende øresus. Hennes øre-nese-halslege skal ikke ha funnet noen fysisk patologi som kunne forklare symptomene, og han kontakter derfor psykoanalytikeren Deutsch med spørsmål om «en psykiatrisk undersøkelse av pasienten, som oppførte seg meget nervøst, muligens kunne forklare hennes tilstand?» (Deutsch 1957, s. 37).

35 år etter sine to konsultasjoner med Ida Bauer publiserer Deutsch en artikkel der han skildrer Dora som voksen. Han kaller denne «A footnote to Freuds fragment of an analysis of hysteria» (Deutsch 1957). Her følger noen av Deutschs erindringer fra møtene i 1922.

Første konsultasjon med Deutsch

Deutsch forteller at Doras ektemann og lege begge var til stede i begynnelsen av det innledende intervjuet. Ektemannen forlot imidlertid rommet etter å ha lyttet til hennes klager i kort tid «... og han returnerte ikke» (s. 38). Dora fortsatte ifølge Deutsch sin detaljerte beskrivelse av alle de plagsomme symptomene før hun startet «en tirade om ektemannens likegyldighet til hennes lidelse og hvor ulykkelig hennes ekteskap hadde vært» (s. 38). Ifølge Deutsch anklager Dora også sin eneste sønn for å neglisjere henne, hun mistenker sin ektemann for utroskap, og hun skal i det store og hele ha tapt sine illusjoner om det maskuline kjønn: «Tårevått erklærte hun at menn generelt var selvopptatte, krevende og gjerrige» (s. 38).

Deutsch forteller at Doras lege forlot rommet mens hun snakket om alt dette. Han skildrer så et tydelig skifte i stemning idet de to var alene i rommet:

Pasienten begynte å prate i en flørtende tone, og spurte om jeg var psykoanalytiker, og hvorvidt jeg kjente professor Freud. Jeg spurte henne til gjengjeld om hun kjente ham, og om han noen gang hadde behandlet henne. Som om hun ventet på dette spørsmålet, svarte hun raskt at hun var 'Dora'-kasuset, før hun la til at hun ikke hadde vært hos noen psykiater siden behandlingen hos Freud (s 38).

Deutsch tolker Doras symptomer som forårsaket av at hun har ligget våken og lyttet etter at sønnen skulle komme hjem etter sene kvelder på byen. Dora aksepterer dette og ber om en ny konsultasjon, noe Deutsch samtykker til.

Neste konsultasjon med Deutsch

Da Deutsch returnerer til Dora, er symptom bildet radikalt endret. Den plagsomme øresusen er forsvunnet, det samme er søvnløsheten og depresjonen. Deutsch skriver at Dora var «ute av sengen» og at hun «hevde at anfallene var over» (s 39). Resten av timen benytter Dora angivelig til å fortsette sitt følelsesmessige korstog mot ektemannen og utbrodere det Deutsch forstår som «forakt for det ekteskapelige liv» (s. 39). Hun skal også ha betrodd Deutsch opplysninger om sine premenstruelle smerter og sin vaginale utflod etter menstruasjon. Timen ble avsluttet i en vennskapelig tone mellom pasient og terapeut: «Da jeg forlot henne, takket hun meg inngående og lovet å ringe meg om hun skulle føle behov for det. Jeg hørte aldri fra henne igjen» (s 39).

Et historisk vitnesbyrd

Deutschs artikkel ble raskt kjent og er senere nærmest unisont blitt benyttet av forfattere som en fasit på hvordan det gikk med Dora (for eksempel Loewenberg, 1985; Moi, 1981; Rogow, 1978, 1979; Slipp, 1977; Van der Berg, 1987). I ettertid har en imidlertid funnet en rekke faktiske og grove feil i Deutschs rapportering. Thompson (1990) var den første til å påvise dette. Da hadde fotnoten allerede sirkulert i sekundærlitteraturen i 32 år.

Deutsch skriver for eksempel at Dora utviklet hjertebank og angstanfall «tidlig på 30-tallet, etter farens død» (s. 42). Han hevder videre at Dora snakker om sin syke mor som nylig er innlagt på sanatorium med tuberkulose. Han refererer også til en telefonsamtale med Doras bror, der han skal ha ytret sin bekymring for søsterens «vedvarende lidelse og hennes disharmoniske forhold både til sin ektemann og sin mor» (s 39). Problemet er at Doras foreldre døde i henholdsvis 1912 og 1913. Deutsch feildaterer altså farens borgang med over 20 år, og introduserer en pågående konflikt mellom Dora og moren – ti år etter morens død. Deutsch tar også feil av Doras egen alder under konsultasjonene og tiden siden hun gikk i analyse hos Freud. Det siste er for så vidt trivielle feil, men samlet gir dette grunn til å undre seg over presisjonen i Deutschs betraktninger om Dora.

Like interessant for vår diskusjon omkring forholdet mellom Deutsch og Freud og deres beskrivelser av Dora er det faktum at Deutsch bare ett år før utgivelsen av sitt Dora-kasus skrev om diagnostiseringen av Freuds kjevekrefte i 1923 (Deutsch, 1956). Som Thompson (1990) påpeker, er både tidsgapet mellom begivenhetene og publikasjonene og Deutschs samtidige bevissthet om begge disse sakene relevant i en kritisk analyse av Deutschs artikler og den interpersonlige konteksten han befant seg i.

Konstellasjonen inviterer til oppmerksomhet omkring formuleringer som antyder selektiv rapportering eller polering av teksten i tråd med forfatterens egen forforståelse. Vi skal nå gå Deutschs beskrivelser nærmere etter i sømmene med særlig blick for språkbruk og formuleringer som kan antyde en sammenheng til det konfliktfylte forholdet mellom Deutsch og Freud.

Deutschs tolkninger av Dora: En kontekstuell tilnærming

Under den første konsultasjonen legger Deutsch merke til at Dora er litt halt («slight limp») på høyre fot, og han kommenterer: «Det er oppsiktsvekkende at denne slepingen av foten, som Freud hadde observert da pasienten var en 18 år gammel pike, skulle ha vedvart i 25 år» (s. 41). Deutsch konkluderer med at Doras personlighet som voksen tydelig er «manifestert slik Freud hadde sett og *forutsett* det, (...) hun kunne ikke unnslippe sin skjebne» (s. 41. vår utheving).

Ser vi til Freuds opprinnelige kasusbeskrivelse, synes det slående hvordan Deutsch her gjør sine observasjoner helt i overensstemmelse med Freuds. Denne tendensen gjentar seg gjennom hele teksten: Deutsch beskriver lite nytt, men bekrefter og utbroderer Freuds originaltekst. Dette når et ytterpunkt når Deutsch forveksler en av Freuds tolkninger med Doras egne ord:

Under sin analytiske behandling hadde hun utvetydig erklært at 'menn er så avskyelige at jeg foretrekker å ikke gifte meg. Dette er min hevn'. Hennes ekteskap hadde altså kun tjent til å dekke over hennes misnøye med menn» (s 42). Går en til den opprinnelige kasushistorien, finner en altså at disse ordene falt fra Freuds munn, som en tolkning av symbolikken i Doras annen drøm.

«Det rådet ingen tvil om hva de betydde: Menn er så avskyelige at jeg ville foretrekke å ikke gifte meg. Dette er min hevn (s. 119–120).

Informanten

Deutsch nøyer seg ikke med å benytte sine egne observasjoner som støtte til Freuds tidligere tolkninger. Mot slutten av artikkelen oppdaterer han leseren med en kort oppsummering av Doras liv fra 1922, da Deutsch så henne, frem til hennes død i 1945. Han introduserer en «informant» som aldri er blitt identifisert. Deutsch refererer informanten på en slik måte at han går god for dennes «informasjon»; språklig opptrer både «informanten»s og Deutschs stemme sammen (Thompson, 1990).

Mer enn 30 år har gått siden mitt besøk ved Doras sykeleie. Jeg ville aldri fått vite noe mer hadde ikke dr. Jones^[3] notater om hennes død i New York hjulpet meg til å innhente ytterligere informasjon vedrørende hennes senere liv. Fra min informant ble jeg kjent med de relevante fakta om Doras skjebne, presentert her (s. 42).

Ordvalget er tydelig. Deutsch understreker at det som følger, er «fast fisk», objektive data som blir nedtegnet, upåvirket av subjektive tolkninger og forforståelse. Paradoksalt nok inviterer passasjen etter vårt skjønn til en åpenbar tolkning av Deutschs rapporteringsstil: Det er som om han anstrenger seg for å fremlegge informasjon som kan utviske all tvil omkring Freuds omdiskuterte tolkninger og prediksjoner i Dorakasuset. Med kreft-tabben fra 1923 i bevisstheten kan en undre seg på om Deutsch forsøker å bøte for sin dårlige samvittighet gjennom å være «mer katolsk enn paven».

Dr. Sigm. Freud
 Docent für Nervenkrankheiten
 a. d. Universität.

Wien, 14. Okt. 1900
 IX., Berggasse 19.

Herrn Wilhelm Fliess

Ich habe jetzt nicht so viel zu schreiben wie
 ich wohl noch auf Sie schreiben möchte
 mich mochte lang schreiben in der
 Sache. Robert war glücklich in der
 in seiner göttlichen Gabe. Ich habe
 nicht ganz auf den Paul Kautsky
 erinnert. Sie werden sich wohl erinnern
 mögen Sie im noch lange zu sein
 bleiben. Ich bin sehr dankbar für
 die Ihnen nicht mit Ihnen zu sein
 Ihnen das in der Sache. Ich habe
 etwas weniger zu schreiben. Ich habe
 noch so viel zu schreiben. Ich habe
 Ihnen die Sache nicht vergessen. Ich habe
 ich es nicht so sehr. Ich habe
 in der Sache. Ich habe
 mich nicht so sehr. Ich habe
 in der Sache. Ich habe
 mich nicht so sehr. Ich habe

TILFREDS TERAPEUT: Den 14. oktober 1900 skriver Freud til sin venn Wilhelm Fliess at han er fornøyd med oppstarten av analysen med Dora: «Kasuset har lagt seg smidig til min samling av oppklarte gåter.»

Flere reanalyser av Freuds opprinnelige Dora-kasus har konsentrert seg om overføringsaspekter i terapien. Muslin og Gill (1987) har blant annet spekulert i hvorvidt Freuds seksuelle tolkninger i en så tidsatypisk direkte og eksplisitt språkdrakt kunne være uttrykk for egne motoverføringer i møtet med Dora. På liknende måte har Lewin (1973) fortolket Freuds avvisning av Dora da hun ber om å gjenoppta terapien som et uttrykk for hans følelse av skuffelse og sinne ved tapet av Dora. Selv ikke Sigmund Freud kunne avsløre hennes uærlige hensikter ved bare «ett blick på hennes ansikt». Han ville ikke treffe henne igjen.

Freuds fortellerkunst og språklige briljans er imidlertid av en slik art at han evner å subtilt fremstille sine eventuelle motoverføringer som deler av Doras substansielle vesen (Malcolm, 1987). I motsetning til dette fremstår Deutsch og «informanten»s

versjon kan som en «over the top», vulgær og voldsom amplifikasjon av det som er latent til stede i Freuds tekst, lest inn i historien om de siste årene i Doras liv. I deres fremstilling av Dora og ektemannen, mot slutten av artikkelen, begås intet mindre enn et karakterdrap:

[Hennes ektemann] hadde dødd av en hjertesykdom – forbigått og torturert av hennes nesten paranoide atferd. Merkelig nok hadde han foretrukket *å dø*, slik min informant formulerte det, fremfor å skille seg fra henne. Utvilsomt kunne bare en slik type bli valgt av Dora til ektemann (s. 42, vår utheving).

Videre:

Hennes død av tykktarmskreft, som ble diagnostisert for sent til å gjennomføre en vellykket operasjon, fremsto som en velsignelse for de som var nær henne. Hun hadde vært, som min informant formulerte det 'en av de mest frastøtende hysterikere' han noensinne hadde møtt (s. 43).

Selvutslettelsen

Felix Deutsch var opprinnelig indremedisiner før han ble psykoanalytiker, og er regnet som en av pionerene i psykosomatikken. Mot slutten av artikkelen presenterer han det som kan forstås som en mild utfordring av Freud ved å antyde at hans fremstilling av konversjonsmekanismen er i utakt med en moderne forståelse:

Jeg håper at jeg ved å presentere disse [nye opplysninger om Dora] nå kan stimulere til gjenoppdagelse og diskusjon om i hvilken grad konseptualiseringen av konversjonsprosessen, i den betydningen Freud brukte den, fremdeles er valid, eller på hvilken måte den skiller seg fra vår nåtidige forståelse (s. 43).

Noen sider tidligere fastholder han imidlertid at Freuds (1894) fremstilling av konversjon «fremdeles er sann» (s. 40). Han understreker også at opplysningene han presenterer, «ikke er mer enn en fotnote til Freuds etterord [«postscript»]» (s. 43).

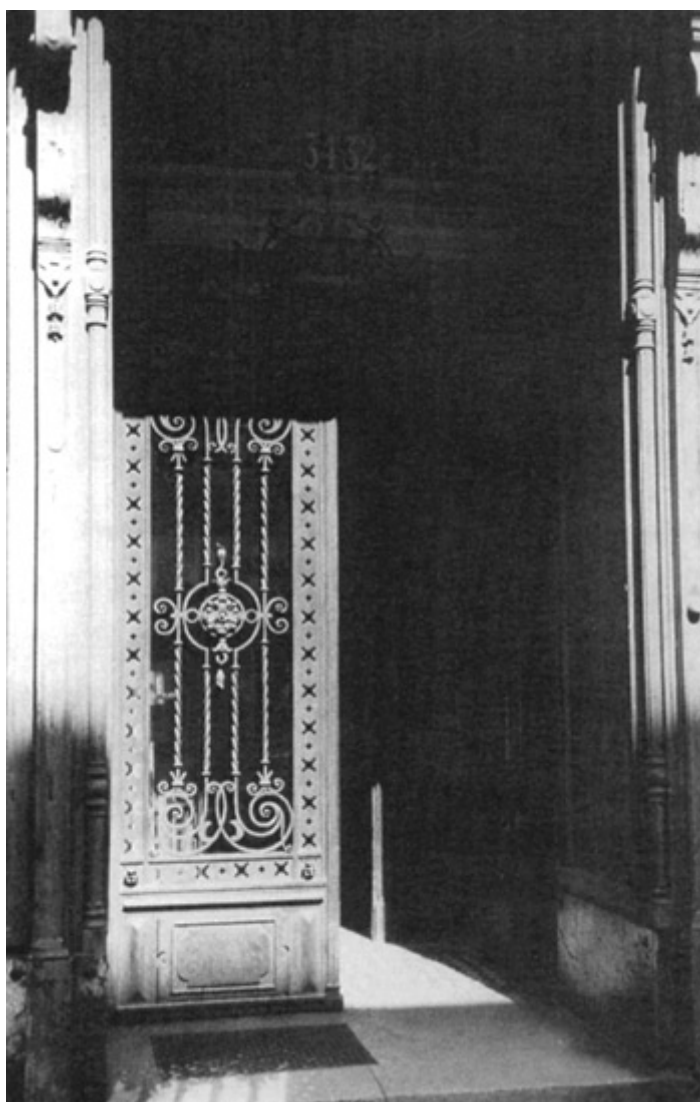
Det er nesten påfallende ydmykt for en mann i Deutschs posisjon å fremstille sin artikkel, ikke engang som en fotnote til Freuds kasus, men som en fotnote til etterordet. Denne passasjen inneholder for øvrig også i seg selv en faktisk feil. Freuds fotnote om at en lege han kjente, nylig hadde behandlet Dora, er også, i likhet med etterordet, lagt til i 1923, men forekommer i Freuds innledende bemerkninger («Prefatory remarks») (s. 35–43), ikke i etterordet (s. 153–164).

En redningsaksjon fra Deutsch

Det er tankevekkende hvor mye beskrivelsen av pasientene har forandret seg gjennom årenes løp. Vår tidsånd preges av en wittgensteiniansk «linguistic turn» som fremhever språkets rolle i konstruksjonen av virkeligheten, og som gjennomsyres av hermeneutikk, konstruktivisme og relativisme. Det ville i dag være utenkelig for en

psykoterapeut å omtale en pasient så ufordelaktig og krenkende som Deutsch gjorde, uten samtidig å problematisere sin egen rolle og behandle motoverføringens betydning. Langt mindre ville et slikt materiale blitt publisert i en fagartikkel om en identifisert person.

Psykoanalysen ble skapt i en radikalt annerledes idehistorisk kontekst, preget av positivisme, scientisme og universalisme. Som Gellner (1993) påpeker, har psykoanalysen den egenskap at den kan opptre i mange variasjoner og tolkninger, i spennet fra biologisk scientisme (Sulloway, 1979) til filosofisk hermeneutikk (Ricoeur, 1970), og derved danne allianser med radikalt forskjellige idehistoriske kontekster. Det er delvis dette som bevirker at Deutschs artikkel lest i dag fremstår som naivistisk, absolutistisk og primitiv.

HJEMME HOS: Inngangspartiet til leiligheten i Lichtensteingasse 32 hvor Dora bodde da hun var pasient hos Freud. Leiligheten ligger kun noen minutters gange fra Freuds leilighet i Berggasse 19 i Wiens niende distrikt.

Men selv ikke et idehistorisk alibi kan tjene til frifinnelse av Deutsch for hans karakterdrap på Dora. Også sammenliknet med samtidige tekster vekker nemlig Deutschs artikkel oppsikt med sin bastante og entydige stil, og ikke minst med sine mange påviselige feil. En slik unøyaktighet var neppe et fellestrekk ved 1950-tallets akademiske tidsånd, og ei heller ved Deutschs forfatterskap for øvrig (Deutsch, 1949;1953;1954).

Det synes som at Deutsch var så opptatt av å få sin «fotnote» til å stemme med Freuds originaltekst, at han til og med feilsiterte Freud slik at det passet bedre. I tillegg feildaterte han grovt foreldrenes død, med den effekt at Doras familie under Deutschs konsultasjon i 1922 liknet mer på hennes familiekonstellasjon under Freuds analyse enn det som var tilfellet. Videre kan en analysere artikkelen slik at det som er antydning, latent og «mellom linjene» i Freuds kasushistorie, blir «plukket opp» og «forsterket» av Deutsch. Referansen til Dora som «den mest frastøtende hysteriker» står som eksempel på dette. Deutsch lar ingen virkemidler være spart for å vise at Freud og han oppfatter Dora på samme måte. I denne «intertekstuelle overivrighet» blir han overtydelig, platt og endimensjonal, der Freud er elegant, subtil og multifasettert.

At Deutsch fremstår underlegen Freud i sin kliniske presentasjon, er i seg selv ingen overraskelse. Ifølge biografiske tekster var Deutsch kjent som en dårlig pedagog og hadde angivelig en tendens til tenke at «det som var opplagt for ham, automatisk var forståelig for andre» (Roazen 1992, s. 326). Artikkelmaterialet vi har gjennomgått, gir noe av det samme inntrykket. Deutsch fremstår ofte som egosentrisk i sin argumentasjon, og det er vanskelig å følge resonnementene fordi forutsetningene ikke alltid blir tydeliggjort godt nok. Hans artikler utmerker seg imidlertid ikke som spesielt dogmatiske eller absolutistiske sammenliknet med andre psykoanalytiske publikasjoner fra samme epoke. Dora-artikkelen representerer således et brudd også med Deutschs eget forfatterskap. Han skriver seg tilsynelatende utover sine egne faglige og stilistiske bredder for å komme Freuds hypoteser og prediksjoner i møte.

Som en forklaring på dette har vi foreslått en kontekstuell tolkning basert på historiske opplysninger om de relasjonelle spenningene mellom Deutsch og Freud. I dette perspektivet er det rimelig å anta at Deutsch måtte ha et sterkt ønske om å rette opp «tabben» fra diagnostiseringen av Freuds kreft i 1923. Når han skriver artikkelen om Dora, er han relativt sent i livet (han døde i 1964), og han kan ha begynt å frykte at hemmeligholdelsen kunne bli en plett på hans ettermæle i psykoanalysens historie (Med rette, alle de store Freud-biografiene omtaler episoden; for eksempel Clark, 1980, s. 439–445; Gay, 1988, s. 418–428 og Jones, 1961, s. 438–446). Det er åpenbart at det var en enorm påkjenning for hans stilling i det psykoanalytiske miljøet å «få sparken» og bli negativt vurdert av Freud. At hendelsen stadig hjemsøkte hans tanker, kommer også tydelig frem i hans artikkel om diagnostiseringen av Freuds kreft (1956): «Om og om igjen har jeg hatt anledning til å meditere over denne hendelsen...» (s. 282). Med sin fotnote til Freud fikk Deutsch anledning til å gi en viktig støtte til sin gamle venn, i form av empirisk materiale som underbygget hans teorier og fremhevet hans suverene

prediksjonsevner. Dessverre mistet historien om Ida Bauers liv og helse samtidig alle sine nyanser.

Konklusjon

Felix Deutschs artikkel (1957) om Dora er full av feil. Den lar seg analysere både opp mot Freuds opprinnelige kasushistorie og opp mot omstendighetene rundt Deutschs diagnostisering av Freuds kreft. Det er uheldig at sentrale forfattere i ettertiden har brukt artikkelen som et sannhetsvitne om hvordan det gikk med Doras senere liv og sykdom. 1

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 48, nummer 2, 2011, side 136-143

TEKST

Kim Larsen, psykologspesialist

Kim Karlsen

KONTAKT: kim.larsen@so-hf.no

+ [Vis referanser](#)

Referanser

Appignanesi, L. & Forrester, J. (1992). Freud's women. London: Weidenfeld & Nicolson.

Bernheimer, C. & Kahane, K. (red). (1985/1990). In Doras case. Freud - hysteria - feminism. New York: Columbia University Press. 1. utg. 1985. 2. utg. 1990.

Blass, R. B. (1992). Did Dora have an Oedipus complex? A reexamination of the theoretical context of Freud's «Fragment of an analysis». *Psychoanalytic Study of the Child*, 47, 159-187.

Breuer, J. & Freud, S. (1895). Studies on hysteria. I The Standard Edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. London: Hogarth Press. 1974. Vol. 2. (Heretter Standard Edition).

Clark, R. (1980). Freud. The man and the cause. London: Weidenfeld & Nicolson.

Decker, H. S. (1991). Freud, Dora and Vienna 1900. New York: Free Press.

Deutsch, F. (1949). Thus speaks the body - an analysis of postural behaviour. *Transactions of the New York Academy of Sciences*, 19, 58-62.

Deutsch, F. (1954). Analytic synesthesiology. Analytic interpretation of intersensory perception. *International Journal of Psycho-analysis*, 35, 293-301.

Deutsch, F. (1953). Basic psychoanalytic principles in psychosomatic disorders. *Acta Psychotherapeutica, Psychosomatica et Orthopaedagogica*, 2, 102-111.

Deutsch, F. (1956). Reflections on Freud's one hundredth birthday.

Psychosomatic Medicine, 18, 279-283.

Deutsch, F. (1957). A footnote to Freud's «Fragment of an analysis of a case of hysteria».

I C. Bernheimer & C. Kahane (red). (1990). In Dora's case. Freud-hysteria-feminism.

Kap. 1, s. 35-43. (2. utg.). New York: Columbia University Press.

Deutsch, H. (1944-45). The psychology of women. Vol 1 & 2. New York: Grune & Stratton.

- Eissler, K. R. (1953). The effect of structure of the Ego on psychoanalytic technique. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 1, 103-157.
- Eissler, K. R. (1958). Remarks on some variations in psychoanalytic technique. *International Journal of Psycho-analysis*, 39, 222-229.
- Erikson, E. H. (1962). Reality and actuality: An address. I C. Bernheimer & C. Kahane (red). (1990). In *Dora's case. Freud.hysteria-feminism(2. utg.)*. Kap. 2, s.44-55. New York: Columbia University Press.
- Freud, S. (1900). The interpretation of dreams. I Standard Edition. Vol. 4.
- Freud, S. (1901). The psychopathology of everyday life. I Standard Edition. Vol. 6.
- Freud, S. (1905). Fragment of an analysis of a case of hysteria. I Standard Edition. Vol. 7, s 1-122.
- Freud, S. (1909). Analysis of a phobia in a five-year-old boy. I Standard Edition. Vol. 10, s.. 1-150.
- Freud, S. (1985). The complete letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess 1887-1904. Translated and edited by Jeffrey Moussaieff Masson. London: Harvard University Press.
- Gay, P. (1988). *Freud. A life for our time*. London: J. M. Dent.
- Gellner, E. (1993). *The psychoanalytic movement. The cunning of unreason (2. utg.)*. London: Fontana.
- Glenn, J. (1986). Freud, Dora, and the maid: A study of contertransference. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 34, 591-606.
- Gullestad, S. E. & Killingmo. B. (2005). *Underteksten. Psykoanalytisk terapi i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jones, E. (1961). *The life and work of Sigmund Freud*. Edited and abridged in one volume by Lionell Thrilling and Steven Marcus. Opprinnelig publisert i tre bind, henholdsvis i 1953, 1955 og 1957.
- Krohn, A. & Krohn, J. (1982). The nature of the Oedipus complex in the Dora case. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 30, 555-578
- Loewenberg, P. (1985). Otto Bauer, Freud's «Dora» case, and the crises of the First Austrian Republic. I Peter Loewenberg (red.). *Decoding the past. The psychoanalytic approach*. S. 161-204. London: University of California Press.
- Malcolm, J. (1987). Reflections: J'appelle un chat un chat. I Charles Bernheim & Clare Kahane (red). (1990) In *Doras case. Freud-Hysteria-Feminism (2. utg)*. Kap. 15, s. 305-325. New York: Columbia University Press.
- Makari, G. H. (1997). Dora's hysteria and the maturation of Sigmund Freud's transference theory: A new historical interpretation. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 45, 1061-1096.
- Marcus, S. (1974). *Freud and Dora: Story, history, case history*. Partisan Review. (Winter).
- Meissner, W. W. (1984/85). Studies on hysteria: Dora. *International Journal of Psychoanalytic Psychotherapy*, 10, 567-598.
- Moi, T. (1981). Representasjon of patriarchy: Sexuality and epistemology in Freud's Dora. I Bernheimer & Kahane (red.). (1990). In *Dora's case. Freud-hysteria-feminism*. Kap. 8. S. 181-199. (2. utg). New York: Columbia University Press.
- Muslin, H. & Gill, M. (1978). Transference in the Dora case. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 26, 311-328.
- Ricoeur, P. (1970). *Freud and philosophy. An essay on interpretation*. Translated by Dennis Savage. New Haven: Yale University Press.
- Rieff, P. (1963). Introduction. I *Sigmund Freud: Dora - an analysis of a case of hysteria*. S. 7-20. New York: Collier Books.
- Roazen, P. (1992). *Helene Deutsch. A psychoanalyst's life*. (2. utg.). London: Transaction publishers.

- Rogow, A. A. (1978). A further footnote to Freud's «Fragment of an analysis of a case of hysteria». *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 26, 331–356.
- Rogow, A. A. (1979). Dora's brother. *International Review of Psychoanalysis*, 6, 239–259.
- Schur, M. (1972). *Freud. Living and dying*. New York: International Universities Press.
- Slipp, S. (1977). Interpersonal factors in hysteria: Freud's seduction theory and the case of Dora. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, -, 359–376.
- Spence, D. (1982). *Narrative truth and historical truth*. New York: Norton.
- Spence, D. (1983). Narrative persuasion. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 6, 457–481.
- Spence, D. (1987). *The Freudian metaphor: Toward paradigm change in psychoanalysis*. New York: Norton.
- Spiegel, R. (1977). Freud and the women in his world. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*, 5, 377–402.
- Sulloway, F. (1979). *Freud, biologist of the mind. Beyond the psychoanalytic legend*. London: Harvard University Press.
- Thompson, A. E. (1990). The ending of Dora's story: Deutsch's footnote as narrative. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 13, 509–534.
- Van den Berg, S. (1987). Reading and writing Dora: Preoedipal conflict in Freud's «Fragment of an analysis of a case of hysteria». I C. Bernheimer & C. Kahane (red.) (1990). In *Dora's case. Freud-hysteria-feminism* (2. utg.). Kap. 14. S. 294–304. New York. Columbia University Press.
- Weissberg, L. (2005). Exit Dora: Freud's patient takes leave. *Psychoanalytic Inquiry*, 25, 5–26.